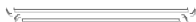

It is emphasized that raising the level of legal culture of police officers will contribute to the formation of legal country, as the subject of legal enforcement itself will declare by own example the importance of this principle and the formation of a democratic state, where human rights and freedoms are respected and protected.

The propositions to raise the level of legal awareness and legal culture of Ukrainian police officers have been provided.

Keywords: legal culture, police officers, reform of the Ministry of Internal Affairs, professional legal culture.

УДК 347.789:303

О. В. Печерський

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ НОВАЦІЇ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА У ВНЗ УКРАЇНИ

Розглянуто питання формування в інформаційному праві новітніх теоретичних правових учень. Указано, що ці концепції дають нове уявлення про суб'єктний та об'єктний склад інформаційних правових відносин, розвивають правове вчення про інформаційне суспільство. Взаємозв'язок цих концепцій з інформаційними відносинами сприяє формуванню наукової школи теорії інформаційного права.

Ключові слова: інформаційне право, новації в інформаційному праві, суб'єкти інформаційних правових відносин, інформаційне суспільство, інформаційно-правова відповідальність.

Постановка проблеми. Реформування системи вищої освіти в Україні обумовлює вдосконалення підходів до методики викладання дисциплін відповідно до вимог європейського освітянського простору. Зокрема, це стосується і питання привнесення в навчальний процес авторського доробку вчених. Сьогодні виникає потреба у відході від консервативного аудиторного «начитування» класичних, догматичних конструкцій, категорій та заідеологованих позицій. Інтенсивність розвитку інформаційних процесів у суспільстві також сприяє втіленню в інформаційноспрямовані навчальні курси комплексу новацій, що відповідають соціальним запитам у більш практичному орієнтуванні підготовки майбутніх фахівців.

Новації теоретико-правового змісту набувають сьогодні поширення і в інформаційному праві як науковому напрямку юриспруденції, як галузевому напрямку в системі права і як дисциплінарному курсі підготовки правників усіх спеціалізацій. Актуальність цього питання загострюється в умовах інформаційної конфронтації України на міждержавному рівні з Російською Федерацією, на етапі поки що недосконалості розвитку інформаційного суспільства в українських реаліях. Водночас політичне декларування прагнення владних інститутів до більшої «прозорості», транспарентності своєї діяльності

у поєднанні з повсякденними прикладами масового ігнорування посадовцями законодавчо закріпленої свободи діяльності ЗМІ, переслідування журналістського корпусу за професійну діяльність і створення штучних перепон у здійсненні громадянами права на інформацію підштовхує науковців до вдосконалення своїх досліджень у напрямку підвищення якості інформаційної культури.

Саме ці обставини сприяли утворенню в інформаційно-правовому науковому просторі декількох концептуальних підходів, які значною мірою оновлюють бачення сучасних інформаційно-правових учень. Серед таких наукових конструкцій, у першу чергу, доцільно виділити: доктрину галузевості інформаційного права в системі національного права й законодавства; доктрину розширеного тлумачення права на інформацію; концепцію неординарності об'єкта інформаційно-правових відносин; вчення про особливих суб'єктів інформаційно-правових відносин; концепцію правових засад інформаційного суспільства; вчення про інформаційний суверенітет держави; вчення про інформаційно-правову відповідальність.

Стан дослідження. Протягом останніх двадцяти років означені наукові проблеми були предметом досліджень таких учених, як В. Д. Гапотій, О. С. Денісова, Т. Є. Мураховська, А. А. Письменицький, О. С. Рождественська, С. В. Стасюк, В. М. Супрун, В. С. Цимбалюк та інші. Науково-методологічною основою вивчення питання про правові фундаментальні новації в інформаційно-правовій сфері виступають загальнофілософські прийоми матеріалістичної діалектики, порівняльний аналіз і системно-структурний підхід до розуміння виокремлюючих характеристик правових відносин інформаційного спрямування.

Метою цієї роботи є висвітлити в новому теоретико-правовому ракурсі значення окремих досягнень українських дослідників права для комплексного розуміння особливостей галузі інформаційного права та вдосконалення його викладання у вищих навчальних закладах України.

Об'єктом дослідження виступає інформаційно-правове середовище суспільних відносин. Безпосередній об'єкт вивчення в цій роботі – новації теоретико-правового змісту у викладанні навчального курсу інформаційного права.

Виклад основного матеріалу. Кожному історичному типу права притаманна своя система, що відбиває особливості цього типу й усієї суспільної формації. З отриманням незалежності в Україні почали відбуватися ґрунтовні перетворення суспільних відносин, що спричиняють докорінні зміни в їх правовому регулюванні. Проходить процес трансформації системи права. Відтак, у нашій державі формується власна, оновлена система права, тому на основі сучасних наукових досягнень повинен формуватися і якісно новий погляд на цю систему.

Галузь права є однією з найважливіших основ формування системи законодавства, систематизації нормативно-правових актів,

тому багато проблемних питань виникає саме під час ідентифікації певного елемента як галузі. Від ступеня охоплення аспектів дослідження цієї категорії залежить і розвиток спеціалізованих юридичних дисциплін. Теоретики права та дослідники галузевих юридичних наук не раз наголошували на необхідності теоретичних пошуків, узагальнень, пов'язаних з виникненням нових елементів у системі права. Так, В. Д. Гавловський та А. А. Письменицький, оцінюючи структурний статус інформаційного права, наголошують, що однією з необхідних передумов розв'язання такого завдання є наукова розробка низки проблем не галузевого, а саме загальнотеоретичного рівня. До них науковці відносять: з'ясування співвідношення між інформаційним законодавством та інформаційним правом; виділення критеріїв виокремлення інформаційного права у відносно самостійний, специфічний підрозділ системи права; визначення структурного («елементного») статусу цього підрозділу в системі права (галузь чи підгалузь, єдина чи комплексна) тощо.

Таким чином, стає очевидною необхідність формування відповідних історико-правових і теоретико-методологічних засад для розвитку галузевих юридичних наук, відтворення цілісної картини функціонування права як системи.

Науковими дослідженнями радянських часів було закладено основу вирішення теоретичних проблем системи права. Сьогодні, в умовах побудови системи права і законодавства незалежної України, ці проблеми набувають особливої актуальності, а тому потребують історико-правового та теоретико-правового узагальнення. Реформування, що зараз відбувається в усіх сферах соціального життя, потребує інтенсивної нормотворчості, яка повинна здійснюватися на чіткому науковому підґрунті. Питання виявлення закономірностей існування та розвитку системи права належать до «вічних» у тому розумінні, що система права – це складна, багатofакторна система. З розвитком суспільних відносин вона не тільки поповнюється новими нормами, а й збагачується певними закономірностями їх упорядкування, які потрібно виявляти й досліджувати.

Очевидно, що багато в чому спрацював принцип правонаступництва, і тому система права України віддзеркалює основні риси системи права радянських часів, однак у ній уже спостерігаються суттєві зміни. Отже, юридична наука не повинна відставати від правової дійсності. Є потреба в розробці загальних теоретичних засад, виявленні нових існуючих закономірностей, обґрунтуванні сучасного категоріального апарату, що відповідало б особливостям системи права України.

Не применшуючи ролі й цінності попередніх наукових розробок, необхідно зазначити, що в українській науці немає комплексних історико-правових і теоретичних досліджень проблеми формування нових галузей у системі права нашої держави. Таким чином, глибоке

її вивчення набуває особливого змісту та актуальності, що і зумовило вибір теми цієї роботи.

Науково-теоретичною базою дослідження стали праці провідних вітчизняних і зарубіжних правознавців та вчених інших галузей соціального знання – філософів, соціологів тощо. Емпіричну базу дослідження склали система законодавства та система права України. Наукову джерельну основу роботи становлять, у першу чергу, дослідження вітчизняних науковців-правників, результати яких знайшли своє відображення в їх наукових статтях, дисертаціях і монографіях зі сфери інформаційно-правової спрямованості.

В. С. Цимбалюк у контексті доктрини інформаційного суспільства та категоріального становлення предмета й методології інформаційного права звертається до питань галузевої характеристики цього напрямку юриспруденції у своїй монографії «Інформаційне право: концептуальні положення до кодифікації інформаційного законодавства» 2011 року [1]. Автор розкриває сутність таких базових понять інформаційного права, як «людина», «громадянин», «особа», «права», «свободи», «інформація» та «дані», висвітлює гносеологію категорії «право». У монографії також визначені ознаки інформаційного права, наведена загальна характеристика його основних інститутів – засобів масової інформації, науки й освіти, інформатизації та Національної програми інформатизації, інтелектуальної власності, захисту персональних даних, електронної комерції, банкінгу, урядування й інформаційної безпеки. Водночас обґрунтовується необхідність реформування інформаційного законодавства, пропонується методика його кодифікації [1].

У дисертації О. С. Денісової «Роль преси у правовому інформуванні громадян України» 2002 року [2] також ідеться про галузеві ознаки інформаційного права в інституціональному аспекті крізь призму особливостей ролі ЗМІ в інформаційному соціальному обороті. Зокрема, розглянуто проблеми теорії правового інформування та права на правову інформацію. Цим же автором у співавторстві з М. М. Денісовою та Б. В. Бабіним значно пізніше, у 2009 році, в роботі «Структурні механізми правового інформування населення в Україні» на монографічному рівні було проведено дослідження теоретичних і практичних проблем структурних механізмів правового інформування населення в Україні. Тут визначаються такі класифікаційні види правового інформування, як нормативно-правове і ненормативно-правове, що вперше вдосконалює розуміння поширення інформації про правову дійсність на науковому юридичному рівні.

О. С. Рождественська пропонує у своїй дисертації «Особливий суб'єкт інформаційних правовідносин (загальнотеоретичний аспект)» 2009 року [3] новий підхід до розуміння інформаційного права крізь структуру самих правових відносин і, зокрема, їх суб'єктного складу шляхом розширення класифікації суб'єктів цих правовідносин. У дисертації охарактеризовано загальнотеоретичні аспекти щодо

особливого суб'єкта інформаційних правовідносин. В результаті здійсненого аналізу сформульовано авторське визначення поняття «особливий суб'єкт інформаційних правовідносин» – це суб'єкт права, фізична особа, якій відповідно до закону надається більша, ніж іншим суб'єктам інформаційних відносин, можливість у реалізації права на інформацію у зв'язку зі специфікою її професійної діяльності, яка спрямована на забезпечення і гарантування повноти права на інформацію іншим суб'єктам. До специфіки правосуб'єктності особливих суб'єктів інформаційних правовідносин віднесено те, що їх право-, діє-, та деліктоздатність відрізняється від право-, діє- та деліктоздатності інших учасників. Відмінними рисами правосуб'єктності особливого суб'єкта інформаційних правовідносин визнається те, що відповідно до закону він має: додаткові права у сфері збору, використання і розповсюдження інформації; переваги на пошук, збір і отримання аналітичної інформації; право на використання різних джерел інформації; право на використання інформації різного статусу – відкритої та закритої; право встановлювати режим доступу до інформації, наприклад, відносити інформацію до державної таємниці. Особливими суб'єктами інформаційно-правових відносин є журналісти, оперативні працівники правоохоронних органів, державні експерти з питань таємниць [3, с. 167–170].

Серед найновіших юридичних досліджень щодо інформаційно-правової сфери суспільних відносин, інформаційного права та інформаційного суспільства і правової держави доцільно виділити дослідження В. М. Супруна, який у своїй дисертації «Теоретико-правові основи інформаційного суверенітету» 2010 року формулює авторський підхід до визначення поняття «інформаційний суверенітет» [4]. Так, інформаційний суверенітет України – це виняткове право України відповідно до Конституції і законодавства України, норм міжнародного права самостійно і незалежно, з дотриманням балансу інтересів особи, суспільства і держави визначати й здійснювати внутрішні та геополітичні національні інтереси в інформаційній сфері, державну внутрішню і зовнішню інформаційну політику, розпоряджатися власними інформаційними ресурсами, формувати інфраструктуру національного інформаційного простору, створювати умови для його інтеграції у світовий інформаційний простір і гарантувати інформаційну безпеку держави [4, с. 15]. Автором проведено порівняльний аналіз цього поняття із суміжними категоріями «державний суверенітет», «інформаційна безпека», «свобода інформації», «незалежність засобів масової інформації».

У дисертаційному дослідженні Т. Є. Мураховської «Формування нових галузей в системі права України» 2011 року [5] на теоретико-правовому рівні автором загострюється наукове питання про розуміння інформаційного права як комплексної галузі та здійснюється порівняння наукових концепцій щодо розуміння галузевих ознак у системі права.

У дисертації С. В. Стасюк «Об'єкт інформаційних правових відносин: загальнотеоретичний аспект» 2012 року [6] бачимо узагальнення стану наукової дослідженості об'єкта правових відносин в інформаційній сфері. Як об'єкт інформаційних правовідносин тут розкриваються і складові права на інформацію, і безпосередньо сама інформація та її носії, і дії сторін таких відносин щодо реалізації права на інформацію як предметну основу інформаційного права. Згідно з авторським підходом до структурних частин цінностей, які охороняються інформаційним законодавством, належать: суб'єкти суспільних відносин; їх дії або стан відносно один одного; певні блага та інтереси, що належать цим суб'єктам; предмети, залучені у сферу цих відносин. На думку автора, інформацію не потрібно отожднювати з поняттями «відомості» та «повідомлення». Відповідно до ціннісного підходу інформація являє собою соціальне благо, яке входить до системи реальних життєвих відносин та системи матеріальних і духовних цінностей суспільства. Такий підхід призводить до можливості дати авторське визначення об'єкта інформаційних відносин: «це певне соціальне благо у вигляді втілення суб'єктами права в життя діянь щодо повідомлення, яке відображено на документальному чи іншому матеріальному носії або публічно оголошено і містить відомості про різноманітні події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому середовищі» [6, с. 85–87].

До питань становлення галузі інформаційного права, свободи засобів масової інформації на шляху формування громадянського суспільства і правової держави звертається і А. А. Пишменицький у своїх наукових публікаціях з 1993 року та дисертації 1997 року «Взаємодія держави і засобів масової інформації» [7] та монографії 2012 року «Загальна теорія інформаційного права» у співавторстві з В. Д. Гапотієм [8]. На основі аналізу теоретичної правової літератури й нормативно-правових актів ним досліджувались аспекти взаємодії засобів масової інформації з гілками державної влади, роль засобів масової інформації у становленні та розвитку демократії, проблеми і сфери правового регулювання діяльності засобів масової інформації, шляхи і перспективи розвитку інформаційного права та законодавства. За хронологією видань ці публікації можна визнати основоположними для становлення інформаційного права в Україні. В означених роботах як один із новачійних елементів виступає і авторська категоріальна конструкція розширеного тлумачення права на інформацію як «права кожного на пошук і отримання, виготовлення, використання і зберігання, поширення і захист інформації, в будь-який вільно обраний спосіб і не залежно від кордонів» [8, с. 62]. Крім цього, наголошується на можливості сучасного розуміння в режимі регулювання інформаційних відносин такого нового правового явища, як інформаційно-правова відповідальність, що розуміється як система заходів примусового характеру, передбачених чинним законодавством, які призводять до претерпівання порушником

інформаційного законодавства певних обмежень в інформаційних правах і свободах [8, с. 133].

Висновок. Таким чином, процес систематичних наукових розвідок в інформаційно-правовому напрямку поступово веде до формування комплексної наукової школи теорії інформаційного права, що розвиває низку новаційних підходів до розуміння складних аспектів сучасних інформаційно-правових відносин.

Закономірною постає потреба у впровадженні в навчальний процес з курсу інформаційного права означених здобутків науковців попри низку перепон (скорочення аудиторного навантаження, ігнорування потреби в індивідуальних формах навчання, видалення з навчальних планів невеликих дисциплінарних курсів, зокрема курсу інформаційного права, з більшості навчальних планів правничих вишів), що переважно штучно створені на шляху організації підготовки фахівців правничого, журналістського спрямування, спеціалістів з питань громадських зв'язків, викладачів основ права та інших. Це в той час, коли Україна гостро потребує фахівців цих професій саме з інформаційною та медійною спеціалізаціями, що, безумовно, буде сприяти формуванню інформаційного суспільства в Україні та підвищить рейтинг країни в міжнародному інформаційному просторі.

Корисним вбачається також упровадження в методику викладання інформаційного права традиції «прив'язування» змістових особливостей концептуальних положень до персоналій авторів, які виступають їх розробниками, що досить успішно використовується в інших науках.

Список використаних джерел: 1. Цимбалюк В. С. Інформаційне право: концептуальні положення до кодифікації інформаційного законодавства : монографія / В. С. Цимбалюк. – Київ : Освіта України, 2011. – 426 с. 2. Денісова О. С. Роль преси у правовому інформуванні громадян України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Денісова Олена Сергіївна. – Харків, 2003. – 186 с. 3. Роджественська О. С. Особливий суб'єкт інформаційних правовідносин (загальнотеоретичний аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Роджественська Олена Сергіївна. – Харків, 2008. – 191 с. 4. Супрун В. М. Теоретико-правові основи інформаційного суверенітету : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Супрун Володимир Миколайович. – Харків, 2010. – 20 с. 5. Мураховська Т. Є. Формування нових галузей в системі права України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Мураховська Тетяна Єгорівна. – Харків, 2011. – 233 с. 6. Стасюк С. В. Об'єкт інформаційних правових відносин: загальнотеоретичний аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Стасюк Світлана Валентинівна. – Маріуполь, 2012. – 20 с. 7. Письменицький А. А. Взаємодія держави і засобів масової інформації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Письменицький Андрій Анатолійович. – Харків, 1997. – 22 с. 8. Письменицький А. А. Загальна теорія інформаційного права : монографія / А. А. Письменицький, В. Д. Гапотій. – Мелітополь : Вид. будинок ММД, 2012. – 300 с.

Надійшла до редакції 28.03.2106

Печерский О. В. Теоретико-правовые новации преподавания курса информационного права в вузах Украины

Рассмотрены вопросы формирования в информационном праве новейших теоретических правовых учений. Указано, что эти концепции дают новое представление о субъектном и объектном составе информационных правовых отношений, развивают правовое учение об информационном обществе. Взаимосвязь этих концепций с информационными отношениями способствует формированию научной школы теории информационного права.

Ключевые слова: информационное право, новации в информационном праве, субъекты информационных правовых отношений, информационное общество, информационно-правовая юридическая ответственность.

Pecherskyi O. V. Theoretical and legal innovations of teaching information law in higher educational establishments of Ukraine

The issue of the formation of advanced theoretical legal doctrines within information law has been studied, where the author has distinguished the following: the branch doctrine of information law in the system of national law and legislation; doctrine of broad interpretation of the right to information; extraordinary concept of the object of information and legal relations; doctrine about specific subjects of information and legal relations; the concept of legal principles of information community; theory of informational sovereignty of the state; doctrine about information and legal liability. It has been stated that these concepts provide new understanding of the subjective and object composition of information, legal relations, develop legal theory about information community. Interrelation of these concepts with information relations promotes the formation of scientific school of the theory of information law.

The author has grounded the opinion on the need to implement into educational process of covered in this article achievements of such scholars as A. A. Pesmenytskyi, V. S. Tsymbaliuk, O. S. Denisova, O. S. Rozhdestvenska, V. D. Suprun, S. V. Stasiuk, V. D. Hapotii, who examined various problems of information and legal relations.

The author has emphasized that Ukraine urgently needs the experts in legal, journalistic direction, specialists in public relations, teachers in fundamentals of law and others with informational and media specializations that should facilitate the formation of information community in Ukraine and increase the rating of the country in the international information space.

Keywords: information law, innovations within information law, subjects of information legal relations, information community, information and legal liability.

